

**ENDÜSTRİ ÜRÜNLERİ TASARIMINDA GESTALT TEORİSİ
UYGULAMASI****PRACTICE OF GESTALT THEORY IN INDUSTRIAL
PRODUCT DESIGN***Erkut ERYAYAR****Özet:**

Gestalt teorisini parçalarının toplamından fazlasını ifade eden organize bütün olarak tanımlayabiliriz. Görsel algı alanında ortaya çıkan Gestalt teorisine göre, bütün pek çok farklı öğeden oluşur, bununla beraber bu öğelerin her biri bütünü yansıtmaz. Bir endüstriyel tasarım da, çoğu zaman farklı öğelerin bir araya gelmesinden meydana gelir. Burada amaç, öğelerin bir araya gelerek anlamlı bir bütün yaratmasıdır. Bir tasarımın başarısı, ürünün tasarlandığı biçimde algılanabilir olması ile ölçülebilir. Bu doğrultuda Gestalt teorisi prensiplerinin, tasarımcı tarafından tasarlama süreci içerisine dahil edilmesi, hem yapılan tasarımın benzerlerinden farklılaşmasını sağlayacak hem de son kullanıcının ürünü okumasını kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasarım, Endüstriyel Tasarım, Gestalt Algı Teorisi, Algı.

125

Abstract:

It is common knowledge that Gestalt Theory argues that an organized whole represents more than the sum of its parts. According to this theory, which emerged in studies on visual perception, a whole is made up of many parts each of which cannot reflect the whole on its own. Likewise, an industrial design comprises various parts which create a meaningful and functional whole. The success of a design can be measured against its ability to be perceived the same way as it is designed. In this respect, the inclusion of Gestalt theory principles in the process of design will enable the end product to differ from others and its user to perceive it in the right direction.

Key words: Design, Industrial Design, Gestalt Theory, Perception.

* Öğr. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi - İstanbul erkuteryayar@yahoo.com

Giriş

Her gün çevremizi saran onlarca hatta yüzlerce ürünü kullanmak zorunda kalıyoruz. Kullandığımız bu ürünlerin bazılarını uzun zamandır aşına olsak da, hayatımıza yeni giren ürünler, farklı tasarımları ile zaman zaman algılarımızı zorlayabiliyor. Çoğu zaman çok iyi tanıdığımız ve bildiğimiz bazı ürünleri yeniden kullanmayı öğrenmek zorunda kalıyoruz.

Bu noktada ürünlerin kendileri ile ilgili bilgileri, kullanıcılarına dolaysız yollardan, direkt bir biçimde vermeleri çok önem kazanıyor. Bu bilgileri; ürünlerin nasıl, nerede, kim tarafından, hangi koşullarda kullanılmalrı ile ilgili bilgiler olarak örnekleyebiliriz. Tasarımcı, ürününü tasarlarken vermek istediği mesajı kullanıcıların en doğru nasıl algılayabileceği üzerine çalışmalarını yapar. Ürünün doğru algılanmasını sağlamak, tasarımcı için, tasarlama sürecinin en önemli aşamalarından birisidir.

1. Algı

Dış dünyaya ilişkin bütün bilgileri duyum ve algı yolu ile elde ederiz. Duyum, bir duyu organının uyarılmasıyla oluşan psiko-fizyolojik olay (ışık duyumu, gürültü duyumu vb.) olarak açıklanmaktadır¹. Duyum, nesnel çevrenin insanın duyu organları üzerindeki etkisinin yalın sonucudur. İzlenim'le algı arasında bulunan bir bilinç olgusudur. İzlenim duyumdan önce algı duyumdan sonra gerçekleşir.

Algı, "Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak"² olarak tanımlanmaktadır.

Bir başka deyişle algı, "Psikoloji ve bilişsel bilimlerde duyuusal bilginin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi anlamına gelir. İngilizce algı kelimesi (perception) Latince "*almak*" anlamına gelen *capere*, kelimesinden gelir. Önündeki *per* takısı "tamamen" anlamındadır"³.

Algısal süreçler, duyularımızın bizde oluşturduğu yaşantıların en ufak parçasını bile anlamlı, örgütlü bir bütün halinde yorumlanmasını içerir. Algılama ise birleşik bir deneyimdir. Duyum ve algının birleşmesinden oluşur. Örneğin tek başına görme duyusu yetersizdir. Yorumlama için algı gerektirir.

2. Gestalt Algı Teorisi

Fiziksel olarak görsel algılama, dış dünyadaki nesnelere ışık ışınlarının gözü uyarması sonucu retina tabakasında bir görüntü oluşturmasına dayanır. Retinada oluşan bu görüntü sinir uçları ile beyne

¹ www.tdk.gov.tr (E.T. 01.06.2011).

² agy., (E.T. 01.06.2011).

³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Algı (E.T. 01.06.2011).

iletir ve görme gerçekleşir. Gestalt teorisi temelinde bir psikoloji teorisi gibi görünse de, görsel algılamanın nasıl gerçekleştiği, bu gerçekleşme sürecinde nelerin etkili olduğu, içerden ve dışardan bu süreci nasıl etkilediklerini açıklamaya odaklanmıştır. Klasik psikolojideki algılamanın parçacılığına karşılık olarak Gestalt teorisi yapı başlığı altında bütüncül bir ilkeyi ortaya koyar.

Gestalt Teorisi, 20. yüzyılın başında Alman ve Avusturyalı psikologların kendilerine şu soruyu sormaları ile başlamıştır;

“ İnsanlar, nesnelere bütün olarak nasıl algılar ve yaşantılar?”

Max Wertheimer (1880-1943), Kurt Koffka (1886-1941) ve Wolfgang Köhler (1887-1967) gibi psikologların öncülüğündeki Gestalt teorisi, görsel algının en temel biriminin form olduğu teorisini ortaya atmışlardır. Bu teori, barındırdığı farklı disiplinleriyle algılamaya yeni bir tanım getirmiş ve özellikle modern sanatın yapılanmasında etken olmuştur.

Gestalt teorisi, Bauhaus okulu sanatçıları tarafından da kabul görmüş ve ilk kez “Temel Tasarım” dersinin kuramsal alt yapısını oluşturmak üzere tasarım alanına uygulanmıştır. Bauhaus’da öğretim, yaratıcı bir çalışma düzeni için gerekli tüm uygulamalı ve bilimsel alanları kapsar. Bu öğretim yöntemi fikirlerini savunabilmek için dayanaklarını Gestalt algılama kuramlarından almıştır.

Gestalt kelimesi, Almanca da yerleştirmek, düzenlemek, koymak, anlamına gelen “stellen” fiilinden türetilmiştir ve ‘biçim’ ya da ‘şekil’ anlamına gelmektedir.

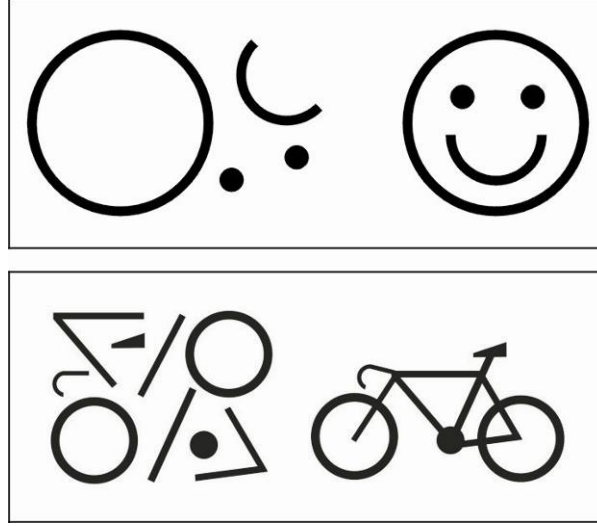
Gestalt teorisi, bellek, öğrenme, hatırlama, problem çözme ve algılama konularına yenilikler getirmiştir. Gestalt teorisini parçalarının toplamından fazlasını ifade eden organize bütün olarak tanımlayabiliriz. Özellikle görsel algı alanında ortaya çıkan Gestalt teorisine göre, bütün parçalardan oluşur, ancak parçalar tek tek bütünü yansıtmazlar, belirlemezler. Tersine bu parçalar bütünün özelliğine göre belirlenirler⁴.

Bu çerçevede Wertheimer, artarda seri bir biçimde gösterilen hareketsiz bir dizi resmin yarattığı hareket hissinin, aslında tek tek ele alındığında hiçbir resimde olmadığına dikkat çekmiştir. Bir başka örnek ise Ehrenfels tarafından verilmiştir. Eğer bir melodiyi tanyorsak bu, onu oluşturan notalardan her birini öğrenip aklımızda tuttuğumuzdan değil, notalar arası harmoniyi, melodiyi veren yapıyı belleğimizde tuttuğumuzdandır⁵.

⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Gestalt_terapi (E.T. 05.06.2011).

⁵ Rengin Zengel, "Mekan Algısına Yönelik Farklı Okuma Biçimleri", *Mimarlıkta Malzeme Dergisi*, Şubat 2008, İstanbul.

Aşağıdaki resimler Gestalt teorisine örnek olarak verilebilir. Tek başlarına farklı farklı algılanabilen geometrik formlar bir araya geldiklerinde herkes tarafından ortak bir biçimde algılanabilen bir nesne haline gelir.

Resim 1: Gestalt'ın biçimsel ifadesi

3. Endüstri Ürünleri Tasarımında Gestalt Teorisi

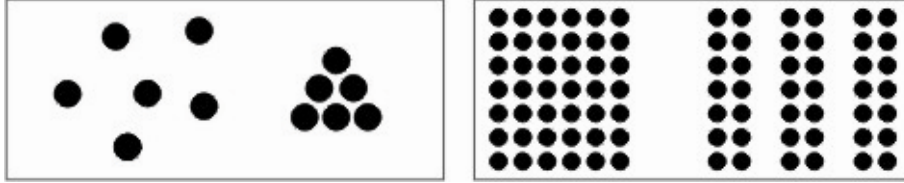
Endüstri Ürünleri Tasarımı, endüstriyel olarak üretilen ürünlerin, insan ve insan gruplarının ihtiyaçlarına uyarlanması sürecidir. Bu süreç, birbiri ile ilişkili ve birçok disiplinle ortak çalışmayı gerektiren bir eylemler dizisidir. Endüstriyel Tasarımcılar, insan ve insan gruplarının yaşam çevreleri ve kullandıkları nesnelere olan fizyolojik ve psikolojik ilişkilerini incelerler. İncelemeleri sonucunda oluşturdukları konseptleri, kullanıcı ihtiyaçları ve üretim teknolojileri doğrultusunda geliştirerek, endüstriyel olarak üretilebilecek yeni ürünler tasarlarlar.

Bir tasarım, pek çok öğenin bir araya gelmesi ile oluşur. Tasarımcı, temel tasarım öğeleri ve prensipleri olarak adlandırılan enstrümanları kullanarak bu öğeleri biçimlendirir, konumlandırır ve sonucunda tasarımını oluşturur. Yapılan tasarımların, ister iki boyutlu, ister üç boyutlu olsun, hedef kitle tarafından doğru okunabilmeleri birincil şarttır.

Gestalt kuramcılarında Max Wertheimer, gördüğümüz nesnelere gruplaşmalarını, bütünleşmelerini ve bunların algılamada daha belirgin hale gelmelerini araştırarak dört önemli gereklilik saptamıştır. Bunlar; Yakınlık, benzerlik, süreklilik ve kapalılıktır. Bunlara Gestalt kanunları denir⁶. Bu kanunlara Figür fon ilişkisi, simetri ve devamlılığı da ekleyebiliriz.

⁶ İ. Hulusi Güngör, "Temel Tasar", *Patates Baskı*, İstanbul 2005, S. 13.

Yakınlık Kanunu (proximity) – Yakınlık kanununu birbirine yakın duran elemanların bir bütün (grup) olarak algılanması olarak açıklayabiliriz.

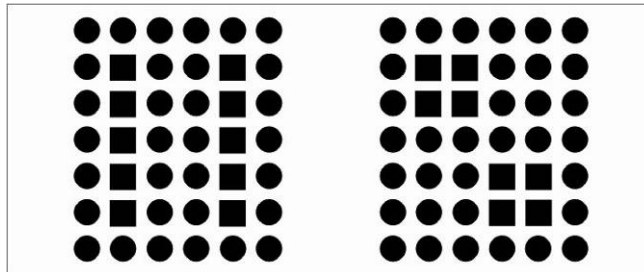
Farklı fonksiyonları bünyesinde barındıran ürünlerin ara yüz tasarımlarında sıklıkla başvurulan bu yöntem, özellikle ürünlerin üzerinde bulunan ve ürünün kullanımını sağlayan kontrol elemanlarının birbirlerinden ayrılarak rahat algılanmalarını ve kullanımlarını kolaylaştırmaktadır.

Resim 2: Gestalt Yakınlık Kanunu

Benzerlik Kanunu (similarity) – Benzerlik kanununu, belli bir yönden benzer olan elemanlar bir bütün olarak okunur olarak açıklayabiliriz.

Yakınlık kanunu ile benzer özellikler taşıyan bu kanun, ürün üzerinde gerek fonksiyon gerekse kullanım olarak birbiri ile ilişkisi olan elemanların benzer özelliklerde tasarlanarak diğer öğelerden ayrılmasını amaçlamaktadır.

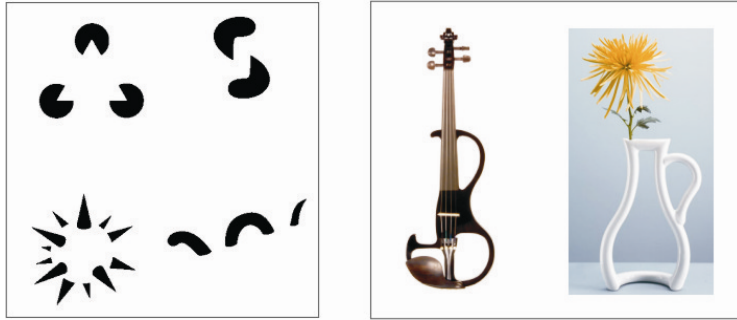
Aşağıda bulunan uzaktan kumandalar benzerlik kanununa örnek olarak verilebilir. Kumandalarda bulunan her biri farklı işlevdeki kontrol düğmeleri, gerek formları gerekse yerleşimleri ile kendi içlerinde gruplanmış ve diğer işlevdeki kontrol elemanlarından farklılaştırılmıştır.

Resim 3: Gestalt Benzerlik Kanunu

Kapalılık Kanunu (closure) – Kapalılık kanununu, bireylerin, görsel dünyada algıladıkları uyarılarda var olan boşlukları doldurarak örgütleme ve bu yolla da kopuk parçalar yerine, bütün bir nesne algılamaya eğilimli olmaları olarak açıklayabiliriz.

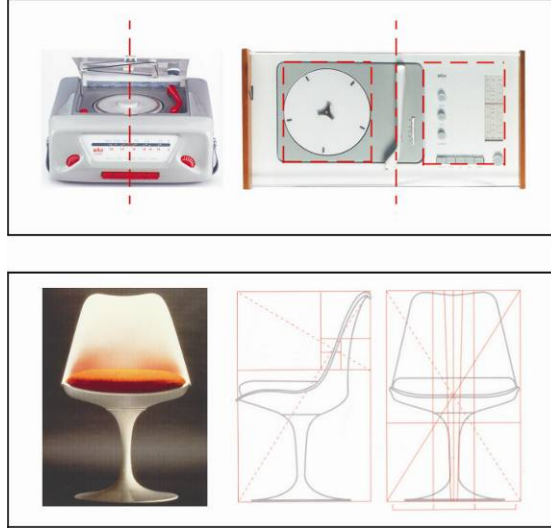
Kapalılık kanunu, tasarımcıların kullanıcıların görsel algılarını kullanmalarını sağlayarak ürünü daha ilginç kılmak ve benzerlerinden ayırmak için sıklıkla kullandıkları bir yöntemdir. Aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere tasarımda bilinçli olarak eksik bırakılan kısımlar üründe bütünün devamı olarak algılanabilmektedir.

Resim 4: Gestalt Kapalılık Kanunu

Simetri Kanunu (symmetry) – Simetrik objeler bir bütün olarak algılanır. Simetrik şekiller asimetrik şekillere göre daha kolay algılanır.

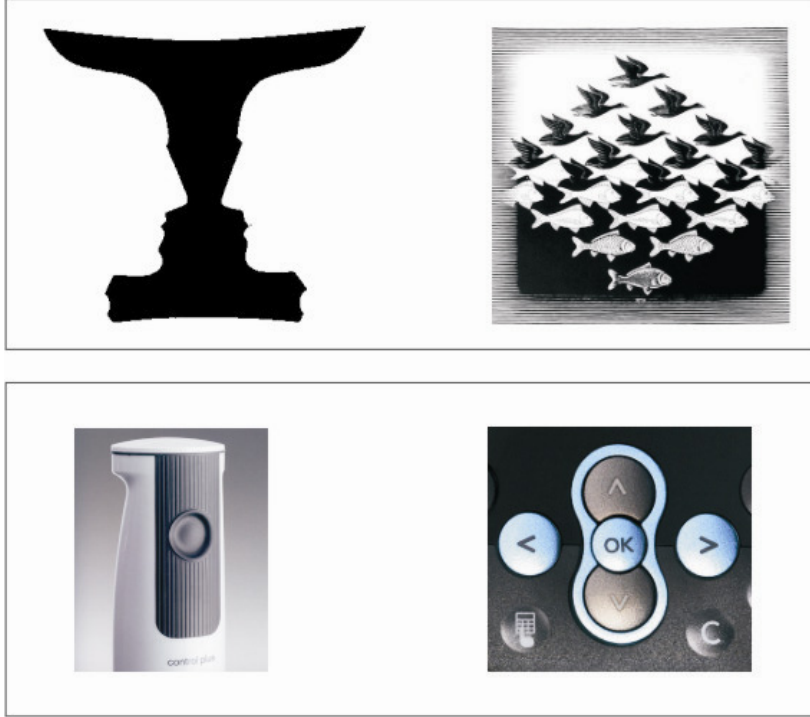
Simetriyi ürünün merkezinden geçen bir eksenin her iki yanının birebir aynı olması olarak tanımlayabiliriz. Simetri eksenini düşey, yatay ya da açılı olabilir. Ürünlerin yapılarının ve kullanılan öğelerin simetrik yerleşimde olmaları, hem öğelerin görsel olarak algılanmalarını hem de kullanım ve üretim yöntemini kullanıcı, tasarımcı ve üretici açısından kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple tasarımcılar, tasarladıkları ürünlerde çoğu zaman simetrik bir düzen kullanmayı tercih etmektedirler.

Resim 5: Gestalt Simetri Kanunu⁷

Figür-fon ilişkisi (figure-ground relationship) - Bir objenin düzgün olarak algılanabilmesi için arkasında fonun algıyı kısıtlayıcı olmaması gerekir. Fonun objeyle etkileşmesi algıyı bozar. Bir endüstri tasarımında çoğu zaman bu kanun, ürünün yüzeyinde bulunan ve tasarımcı tarafından yüzeyden farklılaştırılmak ya da algısal olarak öne çıkarmak amacı ile yerleştirilen bir öğenin belirginleştirilmesi için kullanılır. Bu çoğu zaman elektronik bir üründe açma kapama düğmesi olabileceği gibi, sadece süsleme amacı ile yapılmış bir desen de olabilir.

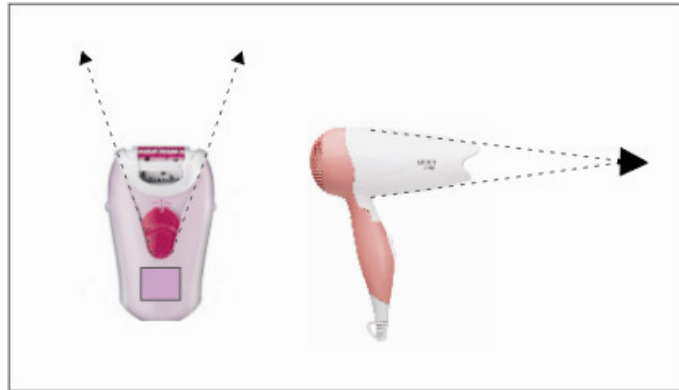
⁷ Kimberly Elam, *Geometry of Design Studies in Proportion and Composition*, Princeton Architectural Press, New York, 2001

132

Resim 6: Gestalt Figür-fon ilişkisi Kanunu

Devamlılık (good continuation) - insan algısı, uzanan bir şekli, algısında bitiş noktasından devam ettirme eğilimindedir. Örneğin algıda herhangi bir eğri çizginin ortasından yeni bir çizgi çizmek yerine bu eğriyi devam ettirme, ilerisini, ulaştığı noktayı bulma eğilimi gözlenmektedir. Endüstri tasarımında özellikle ürünlerin kullanım yönünün belirginleştirilmesi amacı ile kullanılan bu kanun, ürünün genel hatlarına uygulanabileceği gibi, sadece bir öğesine de uygulanabilir.

Resim 7: Gestalt Devamlılık Kanunu

Sonuç

Bir tasarımın başarısının ölçülebilmesi için kullanılacak kriterlerinden en önemlisi, şüphesiz tasarımcının ürünü ile vermek istediği mesajın, kullanıcılar tarafından doğru algılanmasıdır. Sadece doğru okunabilen ya da başka bir deyişle doğru algılanabilen bir tasarım, taşıdığı mesajı verebilir. Bir endüstriyel tasarım için çoğu zaman bu mesaj, nasıl kullanılması gerektiği ile ilgilidir.

Endüstri Ürünleri Tasarımı, pek çok disiplinden beslenen bir alandır. Psikoloji bilimi de bu disiplinlerin başında gelmektedir. Psikolojideki algı teorileri içerisinde, Endüstri Ürünleri Tasarımı meslek disiplinini en yakında ilgilendiren teori, Gestalt teorisidir. Gestalt teorisini kavramak, bir endüstriyel tasarımcıya hedef kitlesinin algı boyutuna göre tasarım yapabilmesi açısından çok önemli avantajlar sağlamaktadır. Bununla beraber Gestalt teorisini tasarlama sürecinde kullanmak, sadece yukarıda belirtildiği gibi tasarımcıya ürününün doğru algılanabilmesi konusunda yol göstermez. Bütün sorun çözüm süreçlerinde, problemi parçalara ayırarak öneri geliştirme konusunda da yardımcı olur.